

УДК 657

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2019-5-60>**Максименко Д.В.***кандидат економічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет***Даниш Н.І.***магістр,
Мукачівський державний університет***Maksymenko Diana***Candidate of Sciences
(Economics), Associate Professor
Mukachevo State University***Danish Nadiya***Master of Science
Mukachevo State University*

АНАЛІЗ РЕЗЕРВІВ ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ

ANALYSIS OF RESERVES TO REDUCE PRODUCTION COSTS

АНОТАЦІЯ

Основним завданням успішного функціонування підприємства в сучасних динамічних ринкових умовах є підвищення ефективності виробництва, яке може бути досягнуте за рахунок систематичного зниження собівартості продукції. Для кожного підприємства шляхи зниження собівартості індивідуальні, адже вони залежать від конкретних умов функціонування. Проте для того, щоби відшукати потенційні можливості зниження собівартості продукції, будь-який суб'єкт господарської діяльності повинен провести ретельний аналіз структури витрат та їх динаміки, виявивши на цій основі головні фактори їх формування та визначивши свої можливості у сфері управління ними. Собівартість продукції акумулює в собі всі витрати, що формуються в процесі операційної діяльності підприємства. Собівартість має велике значення для будь-якого підприємства, адже вона безпосередньо впливає на його прибутковість, платоспроможність та фінансову стійкість. За інтенсивнішого використання виробничих ресурсів, успішнішого вдосконалення техніки, технології та організації виробництва рівень собівартості виробництва знижується, тому собівартість є одним з важливих показників ефективності виробництва, підґрунтям встановлення ціни продукції та її нижньою межею для виробника. До того ж собівартість продукції має міцний зв'язок з обсягом та якістю продукції, а також ефективністю використання всіх факторів виробництва, зокрема трудових ресурсів, сировини та обладнання. Отже, виявлення резервів зниження собівартості є нагальною потребою кожного господарюючого суб'єкта.

Ключові слова: собівартість продукції, резерви зниження собівартості продукції, функціонально-вартісний аналіз, технічний прогрес, умовно постійні витрати.

АННОТАЦИЯ

Основным заданием успешного функционирования предприятия в современных динамичных рыночных условиях является повышение эффективности производства, которое может быть достигнуто за счет систематического снижения себестоимости продукции. Для каждого предприятия пути снижения себестоимости индивидуальны, ведь они зависят от конкретных условий функционирования. Однако для того, чтобы найти потенциальные возможности снижения себестоимости продукции, любой субъект хозяйственной деятельности должен провести тщательный анализ структуры затрат и их динамики, выявив на этой основе главные факторы их формирования и определив свои возможности в сфере управления ними. Себестоимость продукции аккумулирует в себе все расходы, которые формируются в процессе операционной деятельно-

сти предприятия. Себестоимость имеет большое значение для любого предприятия, ведь она непосредственно влияет на его прибыльность, платежеспособность и финансовую устойчивость. При более интенсивном использовании производственных ресурсов, успешном совершенствовании техники, технологии и организации производства уровень себестоимости производства снижается, поэтому себестоимость является одним из важных показателей эффективности производства, основой установления цены продукции и ее нижней границей для производителя. К тому же себестоимость продукции имеет прочную связь с объемом и качеством продукции, а также эффективностью использования всех факторов производства, в частности трудовых ресурсов, сырья и оборудования. Итак, выявление резервов снижения себестоимости является насущной потребностью каждого хозяйствующего субъекта.

Ключевые слова: себестоимость продукции, резервы снижения себестоимости продукции, функционально-стоимостный анализ, технический прогресс, условно постоянные расходы.

ANNOTATION

The main task of successful operation of the enterprise in today's dynamic market conditions is to increase production efficiency, which can be achieved by systematically reducing the cost of production. For each enterprise, the appropriate ways to reduce the cost are individual, because they depend on the specific operating conditions. However, in order to find the potential for reducing the cost of production, any business entity must carefully analyze the cost structure and dynamics, and on this basis identify the main factors for their formation and determine their capabilities in the field of management. The cost of production accumulates all costs that are generated in the process of operating the enterprise. Cost is of great importance to any business because it directly affects its profitability, solvency and financial sustainability. With more intensive use of production resources, successful improvement of technology, technology and organization of production, the level of production cost decreases. Therefore, cost is one of the important indicators of production efficiency, the basis for setting the price of products and its lower limit for the manufacturer. In addition, the cost of production is strongly linked to the volume and quality of production, as well as the efficiency of use of all factors of production: labor, raw materials and equipment. Therefore, it is clear that the identification of cost reductions is an urgent need for every business entity. The purpose of cost management is to timely, fully and accurately determine the actual costs associated with the production and marketing of products, determine the actual cost of individual types and all products,

control the use of resources and cash and look for cost reductions. Identification of possible deviations from the established norms, causes, the culprits of these deviations must satisfy the needs of operational production management. Measures will be developed to reduce the cost of production that will increase the efficiency of the entity. Reduced cost of production is the most important factor in improving production efficiency and increasing accumulation.

Key words: cost of production, reserves of reduction of cost of production, functional-cost analysis, technological progress, conditional-fixed costs.

Постановка проблеми. Собівартість є основою визначення цін на продукцію. Систематичне зниження собівартості промислової продукції є однією з основних умов підвищення ефективності промислового виробництва. Собівартість здійснює безпосередній вплив на величину прибутку, рівень рентабельності. Собівартість є основним фактором ціноутворення та формування прибутку. Економічний аналіз витрат на виробництво (собівартості продукції) є важливим інструментом управління витратами, що дає змогу надати узагальнюючу оцінку ефективності використання ресурсів та визначити резерви збільшення прибутку й зниження ціни одиниці продукції. Собівартість продукції як синтетичний показник відображає всі сторони господарської діяльності підприємства. Від рівня собівартості продукції за інших незмінних умов залежить рівень прибутку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній вітчизняній та зарубіжній літературі багато авторів досліджували питання зниження собівартості продукції. Однак серед економістів ще не сформувалась єдина думка про оптимальні шляхи зниження собівартості продукції. Технологія планування витрат розглядалася в працях В. Пархоменко і А. Бродіна. О. Філінков у своїх дослідженнях акцентував увагу на тому, що собівартість продукції на підприємствах різних галузей економіки України постійно зростає. Він виділив основні причини цього явища, якими стали зростання цін на сировину та матеріали, зростання вартості палива, підвищення тарифів на електроенергію та газ, невеликі обсяги виготовленої продукції.

Розширив теоретичні розробки у цій галузі А. Леонов. У своїх наукових працях він виокремив та обґрунтував основні напрями діяльності, спрямовані на зниження собівартості продукції. Також цій тематиці присвятили свої наукові праці такі вчені, як І. Лазнева, О. Орлов, Є. Рясних, К. Ларіонова, Г. Партин, Н. Постолюк, В. Романенко, І. Калініченко, М. Ткаченко, О. Філінков, М. Чумаченко.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У зв'язку з цим дослідження резервів зниження витрат виробництва на вітчизняних підприємствах набуває особливого значення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження сутності та оцінювання резервів зниження собівартості продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з найважливіших економічних показників, що багатогранно характеризує виробничу діяльність будь-якого підприємства, є собівартість продукції. Собівартість формують витрати на виробництво продукції у вартісному вираженні. Цей показник є одним з найбільш важливих, адже в ньому відображаються зростання продуктивності праці, економія ресурсів, технічний прогрес. Визначення собівартості продукції в економічній літературі прийнято називати калькулюванням [8, с. 14].

В системі управління собівартістю продукції на підприємствах використовують декілька видів калькуляцій собівартості. В плануванні, обліку та аналізуванні собівартості продукції основними є планова, нормативна та фактична (звітна) собівартість.

Аналіз собівартості продукції дає змогу з'ясувати тенденції зміни цього показника, виконання плану щодо його рівня, визначити вплив факторів на його приріст, на основі чого можна оцінити роботу підприємства щодо використання можливостей зниження собівартості продукції.

Під час проведення аналізу необхідно розуміти, що собівартість продукції не має єдиного об'єктивного значення, її величина залежить від методики розрахунку. За одних і тих самих витрат та однакового обсягу виробництва із застосуванням різної методики розрахунку можна отримати різні значення собівартості. Чим економніше підприємство використовує матеріальні, трудові та фінансові ресурси під час виготовлення продукції, виконання робіт та надання послуг, тим ефективніше здійснюється виробничий процес, тим більше стають прибуток і рівень рентабельності продукції.

Без обчислення собівартості неможливо визначити фінансовий результат виробничо-господарської діяльності підприємства. Скорочення витрат на виробництво продукції, тобто зниження її собівартості, є важливим фактором збільшення прибутку від реалізації. Цього можна досягти за рахунок оцінювання численних факторів, що впливають на скорочення витрат на виробництво продукції. Для цього необхідно знати величину витрат, особливості складу та формування витрат з урахуванням сфери й галузі діяльності підприємства.

Крім цього, у собівартості як узагальнюючому економічному показнику відображаються всі аспекти діяльності підприємства, такі як ступінь технологічного оснащення виробництва та освоєння технологічних процесів, рівень організації виробництва та праці, ступінь використання виробничих потужностей, ефективність використання матеріальних та трудових ресурсів, а також інші умови й фактори, які характеризують виробничо-господарську діяльність.

Рівень собівартості продукції характеризується такими показниками, як собівартість

продукції, затрати на 1 грн. товарної продукції, собівартість одиниці виробу [2, с. 71].

Під час аналізування собівартості товарної продукції необхідно вивчити розмір впливу кожної статті витрат на відхилення фактичної собівартості від планової, зміну рівня собівартості в динаміці з її рівнем на аналогічних підприємствах. При цьому прямі витрати на виробництво, передбачені кошторисом, необхідно попередньо скоригувати відповідно до обсягу виробництва. Для більш чіткої характеристики та виявлення причин відхилення фактичної собівартості від планової необхідно обчислити структуру затрат за порівнювані періоди й за планом, зіставити фактичну собівартість з плановою, вивчити фактори, які вплинули на зміну структури витрат.

Затрати на 1 грн. товарної продукції визначаються як відношення витрат до вартості продукції в оптових цінах підприємства. Вони аналізуються зіставленням їх величини, обчисленої в різних оцінках продукції та змінах витрат:

- за зміни оптових цін на продукцію;
- за зміни цін на використані у виробництві сировину, матеріали, напівфабрикати, паливо, енергію;
- за рахунок структурних зрушень випуску продукції [7, с. 29].

Собівартість одиниці виробів (окремих їх видів) аналізують шляхом зіставлення фактичної собівартості з плановою, а за продукцією, яка випускалася в минулих періодах, крім цього, проводиться порівняння фактичної собівартості окремих видів виробів у звітному періоді з фактичною собівартістю за минулі періоди.

Резерви зниження собівартості продукції – це кількісно вимірні можливості економії витрат живої та уречевленої праці.

Резерви зниження собівартості можна виявляти на різних стадіях життєвого циклу виробів та в процесі виробництва. На ранніх стадіях життєвого циклу виробів ефективним методом виявлення резервів зниження собівартості продукції є функціонально-вартісний аналіз (ФВА). Використання функціонально-вартісного аналізу для зниження собівартості продукції, яку випускають, має деякі відмінності від його застосування під час розроблення нових виробів. Головна відмінність полягає у тому, що на стадії НДР і ДКР ФВА використовують для підвищення якості виробів, у комплексі з яким вирішують завдання зниження витрат на їхнє виробництво й експлуатацію, а для пошуку резервів зниження собівартості обсяг досліджень обмежують окремими виробами, їхніми елементами, технологією та організацією їхнього виробництва.

Результатом проведення ФВА є зниження витрат на одиницю корисного ефекту, що може бути виражений у підвищенні споживчих властивостей виробу за одночасного скорочення витрат, підвищенні споживчих властивостей за збереження або економічно виправданого збільшення витрат, скороченні витрат за збереження

або обґрунтованого зниження функціональних параметрів виробу до необхідного рівня [6, с. 14].

Зниження зайвих витрат або їх повне усунення здійснюють у межах основної конструкції виробу, змінюючи лише окремі елементи, але зберігаючи їхній взаємозв'язок і взаємодію з іншими складовими частинами виробу. Функціонально-вартісний аналіз виробів, здійснений задля зниження собівартості, перш за все проводять за виробами, що мають найбільшу питому вагу у загальному випуску продукції за умови збереження її в перспективі. Можна використовувати також інші критерії для добору об'єкта ФВА, наприклад питому вагу цього виробу в загальній трудомісткості матеріальних витрат, витрати конкретного матеріалу. За цими критеріями встановлюють також черговість проведення ФВА.

Для узагальнення даних про витрати складають таблицю, де відображають деталі й вузли, їх вартість за статтями калькуляції, зокрема податки, що належать до собівартості продукції. На підставі даних цієї таблиці утворюють узагальнену характеристику досліджуваного об'єкта, в якій відбирають деталі для ФВА, визначають конкретні завдання щодо зниження витрат на їхнє виготовлення. Велике значення мають побудова й аналіз функціональної моделі. Цю роботу виконує головний конструктор або група його фахівців. Її результатом є формулювання головної функції на базі чіткого з'ясування всієї їхньої сукупності. На підставі проведеного аналізу формулюють завдання щодо усунення виявлених функціональних надмірностей та визначення їхньої вартості. Якщо в результаті аналізу не виявлені функціональні надмірності, то резерви зниження собівартості виробництва за допомогою ФВА визначають як можливості заміни дешевшими матеріалами за збереження якості, заміни купованих комплектуючих для виготовлення на власному виробництві тощо.

За прийнятими для впровадження ідеями розробляють конкретні заходи, які спрямовані на зниження витрат на виробництво, й контролюють їх вжиття, що сприяє підвищенню рентабельності та конкурентоздатності продукції. Отримання найбільшого ефекту з найменшими витратами, економія трудових, матеріальних і фінансових ресурсів залежать від того, як підприємство вирішує питання зниження собівартості продукції.

Отже, для покращення свого фінансово-економічного стану підприємство має шукати шляхи зниження собівартості продукції.

Велике значення в боротьбі за зниження собівартості продукції має збереження режиму економії на всіх ділянках виробничо-господарської діяльності підприємства. Поступове впровадження на підприємствах режиму економії проявляється перш за все у зменшенні затрат матеріальних ресурсів на одиницю продукції, зменшенні витрат з обслуговування

виробництва й управління, ліквідації втрат від браку та інших невиробничих витрат.

Значний вплив на рівень витрат мають техніко-економічні фактори виробництва. Найважливішою умовою зниження собівартості є неперервний технічний прогрес. Введення нової техніки, комплексна механізація й автоматизація виробничих процесів, удосконалення технологій дають змогу значним чином знизити собівартість продукції.

За основними групами чинників можна сформулювати такі напрями економії витрат (табл. 1).

Наведені в табл. 1 чинники формують можливості для використання таких резервів зниження собівартості в процесі виробничої діяльності, як збільшення обсягів виробництва продукції за рахунок високої продуктивності праці, скорочення загальновиробничих витрат, мінімізація невиробничих витрат та непродуктивних витрат, дбайливе ставлення до використання ресурсів.

Підприємство має можливість впливати на величину витрат матеріальних ресурсів, які в структурі собівартості мають найбільшу питому вагу. Сировина й матеріали входять до собівартості за їхньою покупною ціною з урахуванням витрат на транспортування, тому правильний вибір постачальників матеріалів впливає на собівартість продукції. Важливо забезпечити поставку матеріалів від таких постачальників, які розташовані на невеликій відстані від підприємства, а також перевозити вантажі найбільш дешевим видом транспорту [3, с. 46].

Зменшення витрат на обслуговування виробництва й управління ним також знижує собівартість продукції. Розмір цих витрат на одиницю продукції залежить не тільки від обсягів випуску продукції, але й від їх абсолютної суми. Чим менше сума цехових та загальногосподарських витрат загалом по підприємству, тим нижче собівартість кожної одиниці продукції за інших рівних умов.

Резерви зниження цехових та загальногосподарських витрат полягають в економії на управлінських витратах.

Значні резерви зниження собівартості полягають також у зниженні втрат від браку, тому підприємству необхідно звести ці втрати до мінімального рівня.

Також відносного зниження собівартості продукції можна досягти за рахунок зростання продуктивності праці та економії заробітної плати. Обчислюється відносне зниження за формулою:

$$\% \Delta \text{Сп.п} = \text{Ізп} (1 - \text{Ізп} / \text{Ізпп}) * 100\%, \quad (1)$$

де Ізп – індекс зростання заробітної плати; Ізпн – індекс зростання продуктивності праці; Ізп – частка заробітної плати у собівартості продукції у базовому періоді.

Також підприємство має підвищити якість своєї продукції, забезпечити покупців достовірною інформацією, наприклад через рекламу, що підвищить споживчий попит на його продукцію.

Деякою мірою резерви зниження собівартості продукції закладені у скороченні витрат, які не є необхідними за нормальної організації виробничого процесу.

Зміна обсягу й структури продукції може привести до відносного зменшення умовно постійних витрат (крім амортизації), відносного зменшення амортизаційних відрахувань, зміни номенклатури та асортименту продукції, підвищення її якості. Умовно постійні витрати не залежать безпосередньо від кількості випущеної продукції. Зі збільшенням обсягу виробництва їх кількість на одиницю продукції зменшується, що приводить до зниження її собівартості.

Джерелами зниження собівартості продукції є ті затрати, за рахунок економії яких знижується собівартість продукції:

- затрати уречевленої праці, які можуть бути знижені за рахунок поліпшення використання засобів та предметів праці;
- затрати живої праці, які можуть бути скорочені за рахунок зростання продуктивності праці;
- управлінські витрати [5, с. 116].

Таблиця 1

Напрями економії витрат за групами техніко-економічних чинників

Техніко-економічний чинник	Напрями економії витрат
Підвищення технічності виробництва	– Збільшення виробничих потужностей в результаті залучення прогресивної техніки; – впровадження інноваційних технологій; – використання безвідходних технологій; – зниження трудомісткості робіт.
Зміна амортизаційних відрахувань на 1 грн. продукції	– Зміна середньорічної вартості основних засобів; – збільшення обсягів виробництва продукції.
Зміна організаційних умов виробництва та праці	– Застосування прогресивних методів організації виробництва та праці; – використання мотиваційного механізму на підприємстві; – залучення кваліфікованих працівників та їх постійне навчання; – встановлення тривалих відносин з надійними постачальниками; – мінімізація втрат та збитків.
Зміна обсягу виробництва	Вигоди від ефекту масштабу.
Зміна структурної складової плану виробництва	Зменшення частки витратомісткої продукції.
Інші чинники	– Ліквідація застарілих та введення нових цехів і виробництв; – підготовка й освоєння нових видів продукції в діючих об'єднаннях; – зміни в розміщенні виробництва.

Основними шляхами зниження собівартості продукції є скорочення тих витрат, які мають найбільшу питому вагу у її структурі.

Чинниками зниження собівартості є підвищення технічного рівня виробництва, вдосконалення організації виробництва й праці, зміна структури та обсягу продукції, галузеві та інші фактори.

План щодо собівартості продукції на підприємстві включає такі елементи:

- планування зниження собівартості товарної продукції;
- складання кошторису витрат на виробництво;
- складання планових калькуляцій окремих видів продукції.

Планування зниження собівартості товарної продукції здійснюють шляхом планування зниження затрат на 1 грн. товарної продукції. Всі чинники, що впливають на зміну цих витрат, можуть бути об'єднані у перелічені вище групи.

Отже, систематичне зниження собівартості не тільки забезпечує зростання прибутку підприємства, але й дає державі додаткові джерела як для подальшого розвитку суспільного виробництва, так і для підвищення матеріального становища працівників. Вплив підприємств на елементи витрат є обмеженим. Однак і він є можливим через незалежне управління показниками, до яких застосовуються встановлені нормативи відрахувань, такі як витрати на оплату праці, структура й джерела її виплати, вартість основних виробничих засобів, їх структура й джерела формування.

Висновки. Собівартість продукції є якісним показником, який характеризує виробничо-господарську діяльність підприємства. Собівартість відображає витрати підприємства на виробництво та збут продукції, виражені у грошовій формі. Для комплексного аналізу собівартості продукції використовують спеціальні показники, які дають змогу розраховувати та аналізувати витрати підприємства на весь обсяг виготовленої товарної продукції, витрати на виробництво конкретного виду продукції, а також витрати підприємства на отримання кожної гривні виручки.

Найбільш важливим моментом у вивченні такого показника, як собівартість продукції, є розгляд факторів, які впливають на показник та визначення основних напрямів зниження собівартості. Від того, як вирішується це питання підприємством, залежать отримання найбільшого ефекту з найменшими витратами, економія трудових, матеріальних та фінансових ресурсів. Звідси випливає, що виявлення резервів зниження собівартості має спиратись на комп-

лексний техніко-економічний аналіз роботи підприємства, зокрема вивчення технічного й організаційного рівнів виробництва, використання виробничих потужностей та основних засобів, сировини та матеріалів, робочої сили, господарських зв'язків, а також усіх складових собівартості. Звичайно, основним та найголовнішим резервом зниження собівартості продукції підприємства є зниження матеріальних витрат.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16 «Витрати». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
2. Лазнева І. Методи управління витратами виробництва продукції та їх порівняльний аналіз. Київ, 2008. 67 с.
3. Орлов О., Рясних Є., Ларіонова К. Планування собівартості продукції. Київ, 2007. 250 с.
4. Партин Г. Формування стратегічної моделі управління витратами підприємства. Харків, 2007. 360 с.
5. Постоліук Н. Значення собівартості продукції при прийнятті управлінських рішень. Київ, 2008. 261 с.
6. Романенко В., Калініченко І. Інформаційне забезпечення управління витратами. Київ, 2008. 120 с.
7. Ткаченко М. Формування виробничої собівартості продукції, незавершеного виробництва, рентабельності та визначення ціни продажу. Харків, 2008. 245 с.
8. Філінков О. Про співвідношення змісту категорій «витрати виробництва», «затрати», «собівартість». Київ, 2008. 346 с.

REFERENCES:

1. Accounting Standards (Standards) № 16 "Expenses". URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
2. Lazneva I. (2008) Metody upravlinnya vytratamy v yrobnytsvta produktsiyi ta yikh porivnyalnyy analiz [Methods of production cost management and their comparative analysis]. Kyiv, 67 p.
3. Orlov O., Ryasnykh Ye., Larionova K. (2007) Planuvannya sobivartosti produktsiyi [Planning the cost of production]. Kyiv, 250 p.
4. Partyn H. (2007) Formuvannya stratehichnoyi modeli upravlinnya vytratamy pidpryyemstva [Formation of strategic model of enterprise cost management]. Kharkiv, 360 p.
5. Postolyuk N. (2008) Znachennya sobivartosti produktsiyi pry pryynyatti upravlinskykh rishen [The value of production cost in management decisions]. Kyiv, 261 p.
6. Romanenko V. (2008) Kalinichenko I. Informatsiyne zabezpechennya upravlinnya vytratamy [Information support of cost management]. Kyiv, 120 p.
7. Tkachenko M. (2008) Formuvannya vyrobnychoyi sobivartosti produktsiyi, nezavershenoho vyrobnytsvta, rentabelnosti ta vyznachennya tsiny prodazhu [Formation of production cost of production, work in progress, profitability and determining the price of sale]. Kharkiv, 245 p.
8. Filinkov O. (2008) Pro spivvidnoshennya zmistu katehoriy "vytraty vyrobnytsvta", "zatraty", "sobivartist" [On the ratio of the content of the categories "production costs", "costs", "cost"]. Kyiv, 346 p.